

מקום לדיאלוג

פרופ' שמעון מרום¹

קשה שלא לחוש אינחת מאופייה האֶ-סימטרי של מערכת היחסים הנוכחית בין פסיכולוגית המעמקים לבין חקר המוח, הקלות בה 'מוסברים' מושגים נפשיים מופשטים במונחים ביולוגיים קונקרטיים והעמדה המתגוננת (לעתים נמנעת, לעתים נכנעת ולעתים תוקפנית) של הפסיכולוגיה האקדמית. מהשיח נעדר קולה של פסיכולוגיה ערה למגבלותיה ולא־האפשרות הנובעת מהאוטונומיה האינטלקטואלית של התיאוריה הפסיכולוגית. בהקשר זה נערכו ותורגמו לעברית מובאות מפרק הפתיחה של הספר "מדע, פסיכואנליזה, ומוח: מקום לדיאלוג"^{*} בו שָׁבָה ומאמצת הנורופיזיולוגיה עמדה מסורתית וצנועה כלפי שאלת הנפש, מבקשת כיוון, מתבוננת ותוהה מה יכולה היא ללמוד מהפסיכואנליזה.

ייחודית, בעיקר בשל הדגש ששם על המנגנונים הפסיכולוגיים העומדים בבסיס מושגי מפתח בהגות פילוסופית. כאחד ממייסדי הפרגמטיזם, האמין ג'יימס באדיקות שאֶמֶת אינה איזה דבר [thing] או תג המוצמד לאובייקט או מזוהה עימו, אלא תהליך התייחסותי, סובייקט-אובייקט או סובייקט-סובייקט, שמשמעותו בפירותיו: "בפְּרָם תפירו אותם, לא בשְׂרָם"^{*} (5, עמ' 26), היתה אחת האימרות האהובות על ג'יימס, וגירסאות שונות שלה מצויות במקומות רבים בכתביו.

כפי שמעידות כמה תמונות אשר צולמו בווסטר באותם ימים, פרויד (בן 53 שנים) נראה מבוגר יחסית לגילו. זקנו הלבן גזוז למשעי, פניו עוטות הבעה מרירה משהו, שעון על מקל הליכה, כפוף קמעה. בימים ההם כבר נודעו רעיונותיו של פרויד בעולם הפסיכולוגיה האקדמית, ואף שספגו ביקורת, השפעתם על השיח היתה ניכרת. פרויד הוזמן לווסטר בידי סטנלי הול (Hall), נשיא אוניברסיטת קלארק, פסיכולוג אמריקאי משפיע, מחנך, ידיד ותיק, ויריב לעת מצוא של ג'יימס. הול הזמין את פרויד לפרוש בפני האמריקאים את יסודות התיאוריה הפסיכואנליטית בסידרת הרצאות לרגל יובל העשרים לאוניברסיטה. פרויד היסס, אך בסופו של דבר נעתר להזמנה ובאוגוסט הפליג מאירופה לאמריקה על סיפון ה"ג'ורג' וושינגטון" (6, עמ' 54). למסעו הצטרפו שניים מתלמידיו, קרל יונג מציריך (שהוזמן אף הוא לכינוס) ושנדור פרנצי מבודפשט, מסע בו נטמן ככול הנראה זרע פורענות שהוביל לקרע ביחסים בין פרויד ליונג. השלושה הגיעו לניו יורק ב־30 באוגוסט, ולאחר כמה ימים נסעו ברכבת לווסטר.

ספרו של פלוגל מ־1934 על ההיסטוריה של הפסיכולוגיה (7) מיטיב לתאר את האווירה בעולם הפסיכולוגיה האקדמית

"נדמה כי מזה מאה וחמישים שנה התקדמות המדע משמעותה הרחבת עולם החומר וצמצום חשיבות האדם... לא עוד אומץ וספונטניות רומנטיים, החזון חומרני ומדכא. אידיאלים מוצגים כתוצרי-לוואי של פסיכולוגיה; הנשגב, תולדה של מרכיביו הנמוכים, מתואר כתופעה אשר 'אינה אלא' – אינה אלא דבר אחר, מסוג פְּחוֹת למדי".

ויליאם ג'יימס ("פרגמטיזם" – 1907) (2, עמ' 493).

בסתיו 1909 בעיר ווסטר (Worcester) אשר בניו אינגלנד, גווע בעודו באיבו דיאלוג בין ויליאם ג'יימס לזיגמונד פרויד. ג'יימס, פסיכולוג, רופא, פסיכולוג ופילוסוף נודע, היה אז כמעט בן שבעים, גבר צנום וזקוף, בעל עיניים חמות אך חודרות וזקן מאפיר סתור. אמפיריציסט עד עמקי נשמתו, ג'יימס לא נרתע מהתנסות גם בחוויות שעל גבול הביזאריות בבקשו לתאר תופעות בשפה "עובדתית שאינה ניתנת לצמצום" (3, עמ' 5 ועמ' 297). הוגה בעל רוח משוחררת אשר לדידו "העקביות כשלעצמה ... לא נתפסה כמעלה" (3, עמ' 152), כותב רוברט ריצ'רדסון, מחבר הביוגרפיה המקיפה על גדול הפילוסופים אשר הצמיחה אמריקה; "ההתחבטות היתה ... טבעו השני. ראשו היה פתוח כמעט לכל חוויה שהיא, עד כדי כך שהיה נכון לשנות את דעתו שוב ושוב באשר לכל היבט בחייו, החל מתכנון קריירה ועד לספר שקרא לאחרונה" (3, עמ' 152). ג'יימס כתב טקסטים רבים בפסיכולוגיה, הכולל בהם הוא ספרו "עקרונות הפסיכולוגיה" (1890) ובו ניתח מיגוון רחב של התנהגויות אנושיות, החל מהרגלים, אינסטינקטים ותפיסה, וכלה בתופעות מורכבות כגון אסוציאציה, מחשבה, מודעות, רגשות והיפנוזה (4). תרומתו של ג'יימס לפילוסופיה נחשבת

¹ המחלקה לפיזיולוגיה וביופיסיקה, הפקולטה לרפואה, טכניון, חיפה. marom@technion.ac.il

* ר' (1).

תרגום לעברית: גב' ניצן לפידות קימלוב.

* מבוסס על הבשורה על פי מתי ז', 20: "לִכֵּן בְּפָרֶם תִּפְּרוּ אוֹתָם".

וביקש ממני להתקדם. הוא אמר ששיגי אותי מיד כשיחלוף התקף התעוקה שאחו בחזהו" (12, עמ' 52). קשה שלא להרהר בסמליות האירוע הנוגע ללב ובכישלון המאמץ הכן של שני האישים הדגולים הללו להבין זה את זה במגבלות המרחב והזמן (שניים וחצי ק"מ; אולי שעה אחת של שיחה). ג'יימס הכיר, אומנם, בערך האפשרי הטמון ברעיונותיו של פרויד; במכתב לאחד מעמיתיו ביטא תקווה כי פרויד ותלמידיו "יפתחו עד תום את רעיונותיהם, כך שנוכל כולנו לגלות מה טיבם. הם לבטח יצליחו לשפוך אור על טבע האדם; אך עליי להודות כי באופן אישי התרשמתי שמדובר באדם אחוז [obsessed] ברעיונות מקובעים. ובאשר לי, איני יכול ליישם את תיאוריות החלומות שלו, וברור לגמרי ש'סימבוליות' היא שיטה מסוכנת ביותר" (9)*. במכתב אחר הוא כותב: "חוששני כי פרויד, עם תיאוריות החלומות שלו, איננו אלא הוזה [halluciné]" (10)**. מילים קשות במיוחד לנוכח העובדה כי נבעו מעטו של אדם כה פתוח, משוחרר ועמוק.

פרויד מעולם לא העלה על הכתב – ככול שהשגתי מגעת – את מחשבותיו על מה שג'יימס אמר לו (או לא אמר לו) בדרך לתחנת הרכבת. הדבר מפליא במיוחד מכיוון שבאותם ימים היה ג'יימס המלומד המזוהה ביותר עם יסודות הפסיכולוגיה האקדמית באמריקה. פרויד שב לאירופה בתחושה ש"אמריקה היא טעות; טעות עצומה אומנם, אבל עדיין טעות" (6, עמ' 60)*** ועסוק היה בהשפעות הטראומטיות של נסיעתו על מערכת העיכול, ובאופן די מוזר טען כי "כתב ידו" הידרדר מאז הנסיעה לאמריקה" (13, 27 ינואר 1910, עמ' 42-43). אף לא מילה אחת על תוכן שיחתו עם ג'יימס, שאת אישורו לבטח ביקש.

כישלון הדיאלוג בין אבי התיאוריה המניצה, שהשתוקק לתימוכין מדעיים, לבין ג'יימס, שהקדיש את חייו לחיבור השיטתי והמוצק, לכאורה, בין אנטומיה ופיסיולוגיה לפסיכולוגיה ולפילוסופיה, מאכזב אך אולי לא לגמרי מפתיע. היה זה ג'יימס שכתב כי מדענים הנכנעים לפיתוי של קבלת האפשרי כאמיתי מייצגים את "... דרכה של האמונה, ולא את דרכו של המדע" (3, עמ' 163). היה זה ג'יימס, שנשען על תרבות הפיסיולוגיה, דיסציפלינה עתיקת יומין, שטען כי "התעלמות מנתונים היא הדרך הקלה והיותר שכחה להגיע לאחדות רעיונית" (3, עמ' 184) וסבר כי "תיאורטיקנים נוטים בדרך כלל לפיזיולוגיה של החומרים בהם הם עוסקים" (5, עמ' 32). ג'יימס דחה, אומנם, בפסקנות את האמונה כי "מדע הפסיכולוגיה חייב להיות מושתת על פיסיולוגיה" (3, עמ' 195) והתנגד בתוקף למטריאליזם ברוטלי, אך האמין כי הבנה עמוקה של העקרונות המארגנים את אופני החשיבה שלנו מחייבת התייחסות לפיסיולוגיה של המוח, שכן רק כך יעלה בידינו להצביע על סיבתיות כלשהי (4, כרך ראשון, עמ' 593). הדיאלוג בין ג'יימס לפרויד הפגיש אדם המוכן לחקור כל כיוון שהוא, אך מוגבל על-ידי צרכיו לתאר תופעות בשפה

באמריקה ואת יחסה לאסכולה האירופאית (הגרמנית בעיקרה) בתקופה בה הגיע פרויד אל הכינוס באוניברסיטת קלארק: "העלייה המהירה של הפסיכולוגיה האמריקאית היא, ללא ספק, אחד המאורעות המדעיים הבולטים ביותר שחלו בעשרים השנים האחרונות של המאה ה-19... אולם אמריקה, בהכניסה את הפסיכולוגיה לתוך שעריה, שינתה במידה ניכרת את העמדה הגרמנית. הקווים העיקריים של שינוי זה נתבלטו ברורות מעצם תחילתו. ניתן לסכםם בקיצור נמרץ בשלושה סעיפים: א) התעניינות הרבה יותר גדולה בנקודת ההשקפה התולדתית (הגנטית); ב) התמעטות האמון בהסתכלות פנימית (אינטרוספקציה); ג) הדגשת ההבדלים האינדיווידואליים, לעומת התכונות הכלליות של נפש האדם" (7, עמ' 218). משלושת ה'סעיפים' הללו נבטו הפסיכולוגיה הביולוגיסטית, הביהביוריסטית, והמבחינים הפסיכולוגיים שפרחו במאה ה-20 באמריקה.

בשבוע הכינוס לנו פרויד ויונג (אך לא פרנצי)* בבית המארח הול, נשיא האוניברסיטה. ג'יימס הגיע לווסטר רק לקראת סוף הכינוס, ביום חמישי בערב, 9 בספטמבר, "כדי לתהות על קנקנו של פרויד" (9)**. ג'יימס לן גם הוא בביתו של הול, יחד עם פרויד ויונג, ותכנן לשוב לבוסטון ברכבת הערב שלמחרת (יום שישי). עצם הופעתו של ג'יימס אמרה הכרה בחשיבות האפשרית של הפסיכואנליזה, והדעת נותנת כי פרויד היה להוט להרשימו; אולי זו הסיבה בגינה שינה את נושא הרצאתו המתוכננת ליום שישי (10, עמ' 171-172), ובה אף חזר על חלקים נרחבים של ההרצאה שנשא ביום הקודם (ממנה נעדר ג'יימס) על חלומות, פליטות פה והתנהגות אקראית. בהרצאתו שטח את הרעיון לפיו פרשנות של חלומות והתנהגויות מקריות לכאורה היא "דרך המלך להכרת הלא-מודע" (10, עמ' 418), שם שוכנים שורשי תסמיניהם של מרבית מטופליו, ניזונים מרשמים שטבעו בהם חוויות מוקדמות. "בכל המקרים", טען, מצטיירת תמונה המובילה אל "... משאלות ילדות מודחקות הממשיכות לספק חומרי בעירה להיווצרותם של תסמינים ... [ו]כמעט ללא יוצא מן הכלל נושאות משאלות הילדות הללו אופי מיני" (10, עמ' 426). ג'יימס היה שם והאזין לדברים שנשא פרויד בפני קהל אמריקאי אשר הוא (פרויד) כינהו "מתחסד"***.

ביקורו של ג'יימס בווסטר נמשך, כאמור, יממה אחת בלבד וסביר להניח שלפרויד ולג'יימס לא היו הזדמנויות רבות להיפגש בארבע עיניים. על כן בערב שבת, על פי הזמנה, הצטרף פרויד לג'יימס ויחדיו פסעו שניים וחצי קילומטרים שהפרידו בין ביתו של הול לתחנת הרכבת של ווסטר, שם נפרדו דרכיהם לעד: ג'יימס מת כשנה לאחר הפגישה.

לבו של ג'יימס לא עמד במסע הקצר אל תחנת הרכבת. מספר פרויד: "לפתע הוא [ג'יימס] נעצר, הושיט לי את התיק שנשא

* כך משתמע מהרצאתו של קולאש (8), היסטוריון לשעבר של אוני' קלארק.

** מכתב לתיאודור פלורנוי, 28 בספטמבר 1909.

*** במכתב ליונג, בו מתאר פרויד את התלבטותו אם להיענות להזמנה ולנסוע לאמריקה (11, עמ' 195-197), ביטא פרויד את חששותיו כי "... ברגע שהם [האמריקאים] יגלו את הליבה המינית של התיאוריות הפסיכולוגיות שלנו, הם ינחשו אותנו. ההתחסדות שלהם ותלותם הניכרת בציבור גדולות מדי".

* מכתב לתיאודור פלורנוי, 28 בספטמבר 1909.

** מכתב למרי קולקיןס, 19 בספטמבר 1909 (10, עמ' 174).

*** ג'ונס מפליא לתאר את תחושותיו המעורבות של פרויד בכל הנוגע לחוויה האמריקאית (6, עמ' 53-60).

קליניים או ביטויים של רגש או אינטראקציות חברתיות, לבין מדדים של פעילות באתרי מוח שונים. חלק מהזרם הזה מכונה נירופסיכואנליזה (19, 20, 21), מכון כלפי קהל האנליטיקאים ועוסק ב"פל [מודגש במקור] המחקרים המתגודדים סביב קו הגבול בין פסיכואנליזה למדעי המוח" (20).

הפסיקאי הנודע ארנסט מאך (1838-1916) התייחס לתופעה שבה תחומי מחקר, שהתפתחו לאורך שנים במקביל זה לזה, באים מידי פעם במגע מתוך תקווה שהחיבור ביניהם ישפוך אור על עובדות חשובות שטרם נחשפו. במקרים שכאלה אנו נוטים לחשוב שאחד התחומים ייבלע באחר. ואולם, אומר מאך, "בחלופי פרק זמן קצר ומלא תקווה, תקופה של הערכת-יתר את משמעות היחסים האמורים להסביר הכול, מגיעה תקופה של התפכחות מאשליה, ושני תחומי המחקר נפרדים שוב, כל אחד מהם פונה להגשמת מטרותיו הייחודיות, מנסח לעצמו מחדש שאלותיו הוא, ומיישם את שיטותיו הוא. אך המפגש הזמני מותיר בשני התחומים עקבות בל יימחו ... מערכת היחסים הקצרה מחוללת שינוי בכל אחד מתחומי המחקר הנפרדים, מבהירה אותם ומרחיבה את השדה שבו ניתן ליישם אותם מעבר לייעודם המקורי" (22, עמ' 83).

הנירופסיכואנליזה והפסיכואנליזה נמצאות בעיצומה של מערכת יחסים כזו. קשה לאמוד כעת עד כמה רחוקים אנו מתקופת ההתפכחות מאשליה. קשה שבעתיים לנבא טיבן של "עקבות בל יימחו" שעליהן מדבר ארנסט מאך, בין אם עקבות של מושגים פסיכואנליטיים בתוך עולם הנירופסיכואנליזה או של מושגים נירופסיכואנליטיים בתוך העולם האנליטי. ולמרות הקושי הנובע מהיעדר פרספקטיבה שרק זמן יכול להקנות, אני מבקש לדון כאן באתגרים שמציבה בפנינו מערכת יחסים אשר מתנהלת על סיפן של טעויות קטגוריות, הנובעות מערבוב בין סקאלות ומושגים מעולמות תוכן שונים. יש לנו נטייה לאבד רגישות לטעויות קטגוריות מסוג זה – אשר אינן מתקבלות על הדעת בתוכה של דיסציפלינה מדעית מבוססת – כאשר אנו מדלגים בין דיסציפלינות; על אחת כמה וכמה כשמדובר בדילוג אל עולם הפסיכואנליזה, הדיסציפלינה המותרת.

כפסיכולוג, משמעות קריאתו של קנָדל להעניק בסיס מדעי לפסיכואנליזה אינה מובנת לי, לפחות לא כפשוטה, ומשקפת, אני מניח, אווירה של אומניפוטנציה שמקיפה את כל מה שנוגע לחקר המוח בשנים האחרונות. כמוכן שאין סיבה להתנגד לכך שפסיכואנליטיקאים ירכשו ידע מדעי ביולוגי עכשווי, לפחות חלקי; הרי מייסדי הדיסציפלינה היו פסיכולוגים ורופאים מוסמכים, והרקע שממנו באו השפיע מן הסתם גם עליהם. לכל הפחות, יאפשר ידע כזה לאנליטיקאים לנקוט גישה ביקורתית ומודעת כלפי ניסיונות פשטניים להסביר מושגים פסיכואנליטיים על-ידי הצבעה על אזורים או על תהליכים במוח. כמו כן, איני מוצא סיבה להתנגד א-פריורי להצעות שונות של מיפוי בין מושגים פסיכואנליטיים מופשטים למושגים פסיכואנליטיים מופשטים, למרות שהשאלה אם מיפוי כזה יכול להרים תרומה כלשהי ליסודות התיאוריה הפסיכואנליטית עודנה תלויה ועומדת. ואולם, נראה כי עיקר הפעילות המחקרית,

עובדתית שאינה ניתנת לצמצום, עם אחר שמחשבתו גמישה בכל הנוגע לעובדות, אך מוגבל על-ידי נטייתו לפרש תופעות דרך הפריזמה של הפסיכואנליזה כפי שנהגתה במוחו הוא. דרכן של פסיכולוגיות המעמקים והפסיכולוגיה נפרדה. התנועה הפסיכואנליטית, אולי הענף היחיד בפסיכולוגיה המעז להעלות השערות הנוגעות לזרמי העומק המניעים את חיי הנפש שלנו והקונפליקטים העומדים בבסיסם, הרחיקה עצמה מסוגיות הנוגעות לחומר, הדירה רגליה מעיסוק במסד הפסיקלי והתמקדה בפיתוח מסגרת מושגית מופשטת. וכמה טוב שכך; הנוכל לדמיין טקסטים עשירים ומעשירים כדוגמת אלה של קליין או פיירברן, עוברים בחינה של אנשי מדע דקדקנים ופּוֹרְמָלִיסְטִים? אך בה בעת רחקה התנועה מענפים אחרים בפסיכולוגיה האקדמית, ענפים אשר בחרו בנתיב בטוח יותר מהבחנה המדעית והתמקדו בהיבטים מדידים של התנהגות האדם. ענפים אחרים אלה (למשל חקר התפיסה, הלמידה, הזיכרון, סיווג גירויים וקבלת החלטות) דאגו לייצב עצמם בעמדה נוחה יותר לדיאלוג עם הדיסציפלינות המדעיות בכלל, והדיסציפלינה הפסיכואנליטית בפרט. אותה 'פסיכואנליזה מדעית' ניסתה לבדל עצמה בכל דרך אפשרית מהשפה המעורפלת, לכאורה, של הפסיכואנליזה. הפסיכואנליזה, מצידה, הגבילה את עניינה עד לאחרונה לעיסוק בחומר ודחקה את חקר חיי הנפש והתודעה אל השוליים. ככול שהתקיים דיאלוג בין פסיכואנליזה לפסיכואנליזה, מוגבל היה לאותם ענפים של 'פסיכואנליזה מדעית' העוסקים בהתנהגות בת מדידה. רק בחזית (קריטית) אחת – באזורי המגע עם הפרקטיקה הרפואית – נוצר חיכוך בין פסיכואנליזה יישומית לבין פסיכואנליזה; אולי המפורסם שבחיכוכים הללו הוא המקרה של אושרוף נגד צ'ֶסְטֶנְט לֹדְג' (14, 15, 16). אך חיכוכים אלה שכחו כשהפסיכואנליטיקאים סרו מדרכם של רופאים בעלי נטייה ביולוגית ונסוגו מזירת העימות.

בעשר או עשרים השנים האחרונות אנו עדים לשינוי ביחסים בין פסיכואנליזה המעמקים לפסיכואנליזה. עולם המדע במפנה המאה ה-21 מעודד גישה בין-תחומית לחקר תופעות טבע. על רקע אווירה זו, ההיצע המרשים של טכנולוגיות מודרניות, המאפשרות מניפולציות ומדידות של פעילויות מוחיות, הוביל לניסיונות של חידוש הקשר בין נירופסיכואנליזה לפסיכואנליזה. ברי כי המוח הוא אובייקט פסיכולוגי שפעילותו מהווה תנאי הכרחי, אם כי לא מספיק, לחיי הנפש. קשה על כן לחמוק מההכרה כי אפשר שמידה מסוימת של נירופסיכואנליזה עשויה לתרום לפסיכואנליזה, אך התשובה לשאלה מהי אותה 'מידה מסוימת' ולאיזה היבט (מושגי, או אולי רק מעשי) של הדיסציפלינה האנליטית היא עשויה לתרום אינה ברורה. ולמרות אי-בהירות זו מצא לנכון אחד הנירופסיכואנליטים המכובדים, זוכה פרס נובל – אָרִיק קֶנְדֶל, לקרוא לארגון מחדש של המסגרות האינטלקטואליות והמוסדיות של הפסיכואנליזה, במטרה להעניק לה בסיס מדעי באמצעות הביולוגיה (17, 18). אנו עדים לשטף של דיווחים המצביעים על מתאמים בין מדדים

בהקשר זה טבע חתן פרס נובל בפיסיקה, פיליפ אנדרסון, את הביטוי "יותר זה אחר" (More Is Different) ככותרת מאמר המהווה אבן דרך בעולם המדע. שם כתב, בהתייחס לאמונה המופרכת כי חוקי מערכת מאקרוסקופית נענים לחוקיו של המדע המיקרוסקופי לו: "בכל רמה נגלה חוקים חדשים לגמרי, מושגים והכללות הדורשים השראה ויצירתיות באותה מידה כמו ברמות האחרות. פסיכולוגיה אינה ביולוגיה יישומית, וביולוגיה אינה כימיה יישומית" (28). והנה, כשמדובר בתופעות התנהגותיות אשר ללא עוררין הן מורכבות לאין-שיעור יותר ממושגים פיסיקליים, כגון צמיגות או לחץ וכיוצא באלו, קשה לנו לקבל זאת.

וגם אם יש מי שמאמין בפרוייקט הרדוקציה הנאיבית של 'להסביר הכול מלמטה', כלומר תופעות מאקרוסקופיות באמצעות הדינמיקה של המרכיבים המיקרוסקופיים שלהן, עליו לעצור לרגע ולשאול באיזה מובן בדיוק התנהגות האדם היא מאקרוסקופית למוח? עבור התא הביולוגי כישות מאקרוסקופית, ברי כי הרמה המיקרוסקופית כוללת חלבונים, מולקולות שומן, מלחים, חומצות גרעין וכד', המרכיבים אשר יישארו בידינו אם נפרק את התא. עבור רשת של תאי עצב כישות מאקרוסקופית, הרמה המיקרוסקופית תהא תא העצב היחיד; אם נפרק רשת עצבית, יישארו בידינו תאי עצב. ועבור המוח השלם כישות מאקרוסקופית, ברי כי הרמה המיקרוסקופית תהא רשתות של תאי עצב; אם נפרק את המוח השלם למרכיביו, נשאָר עם רשתות עצביות בידינו. אך איני רואה איך פירוק ההתנהגות למרכיביה ישאיר אותנו עם מוח בידינו. מדובר, לדידי, במעבר במימד שונה לחלוטין מזה אשר מניע את הפרוייקט של רדוקציוניזם נאיבי. האם בטיעונים הללו יש כדי לפסול מראש כל דיאלוג בין הפסיכואנליזה למדע?

איני סבור כך.

הפסיכואנליזה ייחודית מנקודת המבט הסמנטית, בשל עניינה "... במשמעותן של מחשבות וחוויות, ואלה לעולם אינן מוכלות במלואן במחשבות ובחוויות עצמן, אלא נקבעות על-ידי ההקשר האנושי האינ-סופי שבתוכו הן מתרחשות. אותן מחשבות, מילים או רעיונות יקבלו משמעות אחרת כתלות במה שקדם להן, או במה שקרה בעת שהן באו לידי ביטוי. הפסיכואנליזה היא התחום שבו תכונה זו נחשפה במלואה" (25, עמ' 35).

ואולם – מנקודת המבט הצורנית עניינה של הפסיכואנליזה אוניברסלי למדי: מערכת דינמית הנעה בין מצבים שאינם בריימיקום בזמן או במרחב, מצבים הנקבעים על-ידי מספר קומבינטורי גדול של משתנים מצומדים ברמות שונות ובטווח רחב של סקאלות זמן.

עולם הטבע עמוס תופעות כאלו, מיקרוסקופיות ומאקרוסקופיות – פיסיקליות, ביולוגיות וחברתיות. וכפי שאפשר היה לצפות, המדע עוסק רבות בפיתוח גישות ומושגים מופשטים לניסוח והבנה, גם אם חלקית, של תופעות מסוג זה. לכן, אין לפטור את רלוונטיות המדע לפסיכואנליזה. היסודות הפילוסופיים והפסיכולוגיים של התנועה הפסיכואנליטית איתנים דיים לעמוד בפרץ הגישות

אותה ביקש קנָדל לעודד, צעדה בנתיב קונקרטי מדי, מבבלת בין מתאמים, סימפטומים, פונקציות והבנה.

כפי שנכתב שוב ושוב במאה השנים האחרונות, קיים הבדל משמעותי בין ניסיון לאתר מיקום אשר אינטראקציה עמו גורמת/מונעת תופעה או סימפטום, ובין הבנת פונקציה. אני מנחש שהצבע הלבן של פרוות דוב הקוטב מצוי במתאם מושלם לתוצר של גן זה או אחר שממוקם על כרומוזום כלשהו; עובדה זו ידועה, קרוב לוודאי, לביולוגים של דובים. ואולם הבנה של התופעה – היות פרוותו של דוב הקוטב לבנה וזו של הדוב הסורי חומה – מושגת בראש ובראשונה על הבנת אופי הסביבה והזיקה בינה ובין סיכויי הישרדות הפרט ומינו, הקשר אבולוציוני על כול המשתמע מכך (יחסים, התפתחות, היסטוריה, וכו'). מנקודת מבט זו למבנים הגנטיים הקונקרטיים, אשר נוכחותם גורמת לפרווה להיות בעלת צבע לבן או חום, יש מעמד של סיבתיות מסדר נמוך: בעלת חשיבות אפשרית מבחינה יישומית, אך שולית מהבחינה הסמנטית.

התיאוריה הפסיכולוגית בכלל, והפסיכואנליטית בפרט, עוסקות בניסוח (פורמולציה) של יחסים בין משתנים רלוונטיים, סביבתיים והתפתחותיים. עמדתה של התיאוריה הפסיכולוגית אל מול ממצאי חקר המוח – לפחות הממצאים הקונקרטיים עליהם נשענים תומכי הזרם הניורופסיכואנליטי – כעמדתה של תורת האבולוציה אל מול זהות חומצת-גרעין אשר נתחלפה בשל מוטציה כלשהי: מימוש לא ייחודי שאפשר שתהינה לו השלכות מעשיות (אולי מרחיקות לכת), אך בעל חשיבות שולית מהבחינה התיאורטית. ולכן, ובדין, טענות אודות הרלוונטיות של מחקרי מוח לתיאוריה הפסיכואנליטית אינן מאומצות באופן גורף (23, עמ' 111-120; 24, 25, 26, 27). אני מוצא את מאמרם החריף של בלס וכרמלי (25) חשוב ומאיר עיניים בהקשר זה.

העמדה העקרונית נגד הרלוונטיות של מחקרי מוח לעולם הפסיכואנליזה מבוססת על הטענה כי הפסיכואנליזה פועלת מעבר לעולם המושגים הביולוגי; אובייקט או תהליך פיסיולוגי אינם מסוגלים להכיל היבטים בעלי משמעות פסיכולוגית – ליבת הפסיכואנליזה. הטענה יסודית, ונשענת על עקרון הפרדה בין סקאלות (separation of scales), אשר בעולם המדע מתייחס לאופק הרלוונטיות של עקרונות וממצאים בכלל, ולאוטונומיה של תופעות וחוקים ברמה מאקרוסקופית מעריצותן של הרמות המיקרוסקופיות בפרט. קל לראות זאת כשמדובר בתופעות פיסיקליות כגון צמיגות, קשיחות, זרימה, לחץ וכיוצא באלו – מושגים חסרי משמעות ברמה של חלקיקים בודדים. המושגים הללו מקבלים משמעות רק כשמדובר ברמה המאקרוסקופית (אוכלוסייה של חלקיקים), ומהותם נובעת מאינטראקציה בין החלקיקים ובין אילוצי הסביבה המיידית והרחוקה. אין שום אפשרות לנבא הופעת המושגים ברמה המאקרוסקופית, מתוך ידיעת החלקיק כשלעצמו ברמה המיקרוסקופית. מדובר בתוצאה מדעית, לא באמונה או דעה.

בכל מקרה, יותר מדי מדעני מוח שוגים באשליה ומאמינים שכאשר יהיו בידינו כלי מדידה, המאפשרים התבוננות יותר ויותר מקרוב, נוכל למצוא בתוך המוח את הימננון, החלקיק, היקואורדינטות של התנהגות מורכבת; כאילו דבר אינו חורג מהמבנה המוחי אל הדינמיקה ההתייחסותית שבין ישויות, או בין המוח לאובייקטים ולסובייקטים במרחב.

אני מניח, שאחת הסיבות המובילות אותנו לדבוק בהלך רוח זה היא שניתן ליישם אותו בפרדיגמות מדעיות מקובלות. במילים אחרות, אין כיום חלופה מוכרת, שום מסגרת מושגית מתאימה יותר, המאפשרת עיסוק בהקשרים התייחסותיים (relational contexts) בצורה מספקת מהבחינה המדעית. חקירתה של מערכת תחת מגבלות סביבתיות מוגדרות היטב וסטטיות בעיקר היא המשכן הטבעי של פרדיגמות מסורתיות במדעי הטבע ובהנדסה. כשאנו עובדים במסגרת הפרדיגמות הללו, אנו מרגישים בבית; אנחנו יודעים כיצד לייצל את מערך הניסויים, כיצד להפריע או להתיק את המערכת ומה עלינו למדוד, כיצד לבנות את המודלים המתמטיים של המערכת, וכיצד לבחור שיטה סטטיסטית שתייעל את המודלים. כבר מצעדינו הראשונים בהכשרה המדעית מלמדים אותנו להגדיר פרמטרים של בקרה או משתנים בלתי תלויים, ומנחים אותנו לתעד בקפידה פרמטרים של סדר או משתנים תלויים המאפיינים את מצבה של המערכת. חלק הארי של המחקרים הפיסיולוגיים והמחקרים הפסיכולוגיים המבוצעים במעבדה מיישמים מסורת זו על-ידי בקרה מרבית של הגירויים המוצגים למערכת. ואומנם, כאשר גירוי – יהיה זה אובייקט או סובייקט אנושי – אינו יציב במהלך הניסוי או משתנה כתלות במצבה של המערכת הנצפית, תוגדר בדרך כלל התצפית כלא מספקת. למרבה האירוניה, עמדת 'הצופה האידיאלי' של אנליטיקאים מסורתיים בהקשרים קליניים מבטאת אף היא רעיון דומה, ומשקפת את 'קנאת המדע' המאפיינת את מייסד הפסיכואנליזה.

אולם הדומיננטיות של הקשרים התייחסותיים בהיסטוריה האבולוציונית של האדם ובתהליך התפתחות הגוף והנפש של היחיד, מחייבת אותנו לבחון מחדש מסורת זו. וכאן, אני מקווה, יימצא אותו 'חותם בל יימחה' של הפסיכואנליזה על הפיסיולוגיה. כדי לחשוף היבטים התייחסותיים ופונקציונליים של מערכות המוטמעות בסביבות אינטראקטיביות יש צורך בפיתוח כלים ומושגים חדשים; פיסיולוגיה התייחסותית שתשקף את ההכרה בכך שהמוח אינו אלא צֶבֶר של תאים. כל ה'יתר' – כל הדברים בעלי המשמעות מבחינה פסיכולוגית – נמצא 'בחוק', ביחסים של המוח עם הסביבה (הגופנית ומחוצה לה) בה הוא מוטמע. ולכן, הפרדיגמות שעלינו לפתח צריכות לאפשר למערכת הנצפית לשנות את הכוחות המניעים אותה בתגובה לאינטראקציות עם אובייקטים דינמיים בעלי משמעות ויכולת תגובה. איננו יודעים לאפיין סוג כזה של אינטראקציה; אין שום תיאוריה מקיפה המתייחסת למדידות ולפרשנות שלהן בתנאים הללו.

הביולוגיסטיות מבלי לשפוך את התינוק (מדע) עם מי האמבט (מדעניות, [scientism]). המדע המודרני צריך להשפיע על המסגרת המושגית של הפסיכואנליזה, ממש כפי שהמדע לפני 150 שנה השפיע על פרויד ועל עמיתיו כאשר הגו את הדיסציפלינה. אולם המדע המודרני לא יממש את פוטנציאל ההשפעה הזה באמצעות המחקרים המצביעים על מתאמים בין חוויות נפשיות קונקרטריות לבין תהליכים ואתרים קונקרטיים במוח. אני סבור, כי דווקא מושגים מופשטים ואוניברסליים מתחומי המתמטיקה, הפיסיקה, הכימיה, הביולוגיה, הקיברנטיקה וההנדסה המודרניים – למשל, מערכות דינמיות וצימודן, ארגון עצמי ותופעות מעבר, כאוס, תיאוריות של בקרה וזיהוי מערכות, ייצוגים מבוזרים והתפתחות של היררכיה – הם הרבה יותר רלוונטיים להבנת הנפש מאשר חוקים של גמישות סינפטית או פעילות תאי עצב באזור זה או אחר של המוח לפחות בכל הנוגע ליסודות התיאורטיים של הפסיכואנליזה.

בספרות הפסיכואנליטית ניתן למצוא כמה דיונים על הפוטנציאל הגלום במסגרות המדעיות המופשטות הללו, ובכללן מאמרו המצויין של רוברט סטולורו על מערכות דינמיות, דיאדיות ואינטר-סובייקטיביות (29). אולי יהא זה 'החותם בל יימחה' של המדע העכשווי על הפסיכואנליזה. ובאשר לנוירופסיכואנליזה, אני יודע מה יהא גורלה של פעילות זו, אך הדיון (לעתים סוער) סביבה חושף את מה שחסידיה נוטים לעתים לשכוח: האתגר הכרוך בהפשטה (אבסטרקציה) כדרישת קדם למיפוי בין שתי דיסציפלינות – הפשטה במובנה המתמטי, כלומר, מיצוי התכונות המהותיות של אובייקט המחקר וזניחת תכונות קונקרטריות שלו; הפשטה המאפשרת להכליל.

ומה בדבר האפשרות שבעקבות המפגש העכשווי בין פסיכולוגיה המעמקים לנוירופיסיולוגיה תטביע הראשונה (פסיכואנליזה) חותם בל יימחה על השנייה (פיסיולוגיה), חותם אשר ישרוד את שלב ההתפכחות מן האשליה ככול הנוגע לקשרים שאמורים להסביר את הכול? מדע המוח (neuroscience) הוא מושג חדש ואמורפי אשר התפתח מתוך הדיסציפלינה המסורתית של נוירופיסיולוגיה. מדע המוח נתפס בעיני הציבור, ולצדדי, גם בעיני מדענים רבים, כדיסציפלינה כולי-יכולה. מצב זה אמור להטרידנו, שכן אחד מעמודי התווך של מדע בְּשֵׁל הוא יכולתו להכיר במגבלותיו תוך התגברות על תחושות אומניפוטנטיות המאפיינות שלבים מוקדמים של התפתחות. כמדע בְּשֵׁל, אמור חקר המוח לאפשר לעוסקים בו לזהות את גבולותיו ולהגדיר את התנאים בהם תהליכים מוחיים אינם יכולים להסביר התנהגות, תוך הכרה בהשלכות של דילוג בין רמות ארגון.

כך, למשל, יהיה מעניין לגלות אילו תופעות התנהגותיות קצרה ידה של הפיסיולוגיה מהסבר, ובאיזו רמה של ארגון מבני חורג פענוח ההתנהגות מן המציאות הגשמית המיקרוסקופית אל רמה אינטלקטואלית אוטונומית, ומה מאפיין את סוג המערכות המאפשרות יצירה של אורגניזם מורכב, מתנהג, כאשר תאי עצב הם רק דוגמה אחת מני רבות אפשריות. היום,

(חיובי, אופטימי), כולרי (מהיר חימה), מלנכולי (עצוב) או פלגמטי (איטי, נעדר מרץ), על פי המרה השלטת שנקבעה כולה על-ידי גורמים מבניים פנימיים. הרעיון שמחלות הן תוצאה של אינטראקציות בין מערכות פיסיוולוגיות למחוללים חיצוניים זכה לפופולריות בשלהי המאה ה-16, בהשפעת מחקריו של פאראצלסוס, ששילב הרמטיציזם עם אלכימיה, מאגיה ונצרות (31). פאראצלסוס האמין כי לא ניתן להבין את הפיסיוולוגיה של האדם בנפרד מסביבתו הפיסיקלית והרוחנית; בכך בישר למעשה את הפונקציונליזם של דיואי, הפרגמטיזם של ג'יימס, הפסיכולוגיה הדיאלקטית ההיסטורית-תרבותית של ויגוצקי, והגישות העדכניות יותר של פסיכולוגיה התייחסותית ובין-אישית, אשר בבסיסם עומדת הכרה בחוסר התחלת של חקירת נפש האדם במנותק מחקירת מערכת היחסים שלו עם סביבה דינמית ומגיבה.

אך קסמו של הסטרוקטורליזם הפשטני של היפוקרטס וגלנוס לא פג, והוא המשיך למשול בכיפה שנים רבות. הדבר נכון במיוחד בביטוייה השונים של הגישה המסבירה תופעות מסדר גבוה באמצעות אובייקטים מסדר נמוך הקבורים עמוק בתוך גופו של הפרט, ממתנים לגילויים על-ידי ניתוח "מבנים בדידים היורדים מטה ומטה בסולם כל הדברים, כאילו סיבת קיומנו [raison d'être] מצויה כול כולה בתוך תוכנו" (32, עמ' 93).

גם היום אפשר לשמוע מומחים המדברים על 'חוסר איזון כימי' כגורם למחלת נפש, בין שמדובר בפעילות יתר או חסר של דופמין, סרוטונין, נוראפינרין או גלוטמט, ובין שמדובר – במורד סולם כל הדברים – בקבוצה זו או אחרת של גנים הקובעת את האישיות שלנו ואת ביטוייה הנורמליים או הפתולוגיים. הרדוקציות הללו מפתות; הן היו כאלו מקדמת דנא. יהיה זה אלוהים או גן, כיח או דופמין, אנחנו צריכים איזושהי המחשה של "ה-אמת, תשובה אחת ויחידה, החלטית ומלאה, לתעלומה הנצחית שאנו מאמינים שהעולם מציג בפנינו" (2, עמ' 591). יש להודות כי גם החלופות שהוזכרו למעלה, אלו הנוגעות לדינמיקה התייחסותית עם הסביבה, מותרות אותנו עם פחות מחצי תאורתנו בידנו. בטווח הקצר הן נידונות לכישלון משום שהן פחות נחרצות, כלליות מדי ולמראית עין לא ישימות, הן רומנטיות ומופשטות, ותומכיהן מייחסים תוקף באותה מידה, הן לאפשרי והן לבלתי אפשרי. עם זאת, עצם קיומן של החלופות הללו חשוב, לפחות בשל התנגדותן לפשטנות הסטרוקטורליסטית, ועל כן יש לצאת להגנתן.

בספרה של מרגריט יורסנאר, "היצירה בשחור", אני מוצא ביטוי נפלא למתח האינהרנטי אשר עמו אנו נידונים לחיות, בין המשכיה לפשטנות סטרוקטורליסטית לבין ההכרה במגבלותיה. יורסנאר מתארת את חייו של זנון, רופא, פילוסוף ואלכימאי, מעין קולאז' של פאראצלסוס, דה וינצ'י, קופרניקוס ועוד רבים אחרים, שמצא עצמו "במחצית הדרך בין חינויות החתרנית של האלכימאים לבין הפילוסופיה המכניסטית ששעתה היפה היתה מובטחת לה במהרה, בין התורות ההרמטיסטיות המאמינות בקיומו של אלוהים סמוי בתוך-תוכם של הדברים ובין כפירה בעיקר כמעט מוסווית, בין

חוסר יכולתנו להפריד בין הדינמיקה של המערכת לזו של הסביבה עומד בבסיס מגבלותינו בחקר המוח וזיקתו להתנהגות. ויגוצקי הבין זאת לפני כמעט מאה שנה. "החיפוש אחר השיטה", אמר, "נעשה אחת הבעיות החשובות של כל המפעל שנועד להבין את האופרציות הפסיכולוגיות הייחודיות לאדם. במקרה זה, השיטה היא בוזמנית דרישה מוקדמת וגם תוצר, היא הן הכלי והן התוצאה של המחקר" (30, עמ' 65). במובן הרחב יותר, בעייתיות זו חורגת מגירויים פיסיוולוגיים; היא קשורה למה שפסיכולוגים התייחסותיים מנסים לומר לנו בארבעים השנים האחרונות על המוח המתפתח, אם וכאשר אנו, הפיסיוולוגים, מטים להם אוזן. אני נמנה עם המאמינים שבאופן עקרוני איננו יכולים למפות בצורה ישירה בין מושגי השיח הפסיכואנליטי למושגי השיח הנוירופיסיולוגי; ואף על פי כן, אני סבור, כי באמצעות הפשטה נכונה של השיח ניתן לחשוף אזורים בכל דיסציפלינה שדרכם ניתן לקיים דיאלוג משמעותי. אחרי ככלות הכול, לשתי הדיסציפלינות היסטוריה משותפת של עניין בהתפתחות ואדפטציה התייחסותית ופונקציונלית של ייצוגים הפרושים על פני צירים נרחבים של מקום וזמן; בדרכים שבהן הייצוגים הללו נוצרים, מתפתחים, פועלים זה על זה, מתפצלים ומתמזגים; יש להן היסטוריה משותפת של בלבול בנוגע למה נקבע מראש ומה יכול להתפתח לאורך חייו של האדם, מה פסיקלי וגשמי, ומה אינו תלוי במבנה.

כאשר בוחנים ממרחק מתאים סוגיות אלו וסוגיות דומות, ואת הקשרים ביניהן, נוצר מקום לדיאלוג; נוצרת במה שעליה יכולות, הן פסיכולוגית המעמקים והן הנוירופיסיולוגיה, לנסות להבין באמת זו את זו, ויתרה מזאת – להגדיר את גבולותיהן ואת ייחודן. הנוירופיסיולוגיה יכולה לצאת נשכרת מתהליך זה, שעשוי להעניק לה משמעות חדשה. הפסיכואנליזה עשויה לחדד ולהכליל את עולם המושגים שלה עצמה. לשם כך, יש להציג את הדיאלוג בן מאה השנים בין פיסיוולוגיה לבין פסיכולוגית המעמקים באופן שיעזור לנו להבין מה יכולות שתי הדיסציפלינות הללו, וחשוב מכך מה הן אינן יכולות, למפות האחת אל האחרת. דיאלוג כזה מחייב את הנוירופיסיולוגים ואת הפסיכולוגים הנלהבים מהנוירופיסיולוגיה לשמור על האוטונומיה האינטלקטואלית של שיח פסיכולוגית המעמקים ולהיפרד מהילת האומניפוטנטיות השולטת היום בחקר המוח. חשוב שנעשה זאת כדי להגן על הפיסיוולוגיה מפני פנייה למטריאליזם עיוור כאשר היא עוסקת בסוגיות העדינות של תהליכים נפשיים.

שורשיהם של היחסים האפשריים-בלתי אפשריים הללו בין פיסיוולוגיה לפסיכולוגיה נטועים עמוק בתרבות האנושית. על השיח הפיסיוולוגי חלשו במשך כמעט אלפיים שנה מושגיהם של היפוקרטס (460-370 לפנה"ס לערך) וגלנוס (130-200 לספירה). בריאות ומחלה הוסברו במושגים מבניים כמשקפים איזון או חוסר איזון בין 'ארבע הליחות': מרה אדומה (דם), מרה צהובה (מרה), מרה שחורה ומרה לבנה (ריר). כך, ובהתאמה, גם נפש האדם: אנשים סווגו כבעלי מזג סגנויני

באוגוסט בבית הקיץ שלו בניו המפשייר, בדרכו חזרה מאירופה לבוסטון.

"קיימים שניים-שלושה רמזים לפגישה נוספת בין השניים, כאשר ג'יימס, כך נטען, חמק בחשאי לווינה להיוועץ עם פרויד בחודש מארס 1910" (34), אך הם ככול הנראה לא נפגשו שוב; וגם אם כן, פגישתם לא הותירה כל חותם.

אבל אנחנו נמצאים כאן היום, ועלינו מוטלת השליחות לחנך את תלמידינו ליושרה אינטלקטואלית. זה לא קל בעידן בו המדע והמדענים נשפטים ומדורגים על פי מידת יומרנותן של הצהרותיהם והבטחותיהם, ומשתעבדים לטכנולוגיה מרהיבה אשר מחירה (תרתי משמע) עולה בהתמדה. וכשמדובר בדיאלוג בין הפסיכולוגיה לפיסיולוגיה, המשא כבד מאוד; אנו נושאים תסמיני הכישלון הסימבולי של פגישת ג'יימס ופרויד ב-1909, גם אם הם נדמים לעתים מסולפים באופן פרדוקסלי.

אולי זו העת להשיב על כנו את הכבוד ההדדי בין הדיסציפלינות ולקיים דיאלוג במרחב נכון יותר, ללא התנשאות וללא שום כוונה להתעלם זה מזה במשך מאה שנים נוספות, דיאלוג התייחסותי המכבד את גבולותיהן של שתי דיסציפלינות נפלאות אשר נוגעות בדברים החשובים ביותר לכל אחד מאיתנו – גוף ונפש.

ספרות:

1. Marom S., Science, psychoanalysis, and the brain: space for dialogue. Cambridge Univ. Press, 2015.
2. James W. (1907). Pragmatism, a new name for some old ways of thinking. In: William James Writings 1902-1910. Literary Classics of the United States, 1987.
3. Richardson R.D., William James: in the maelstrom of American modernism. Boston, New York, Mariner Books, 2007.
4. James W. (1890). The principles of psychology. Dover Pub., 1950.
5. James W. (1902). Varieties of religious experience. In: William James Writings 1902-1910. Literary Classics of the United States, 1987.
6. Jones E., The life and work of Sigmund Freud. Vol. II: Years of maturity 1901-1919. New York, Basic Books, 1955.
7. פלוגל י.ק. (1934). מאה שנה פסיכולוגיה. מרחביה, הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, 1942.
8. Koelsch W.A., Incredible day-dream: Freud and Jung at Clark, 1909. Friends of the Goddard Library, Clark University, 1984.
9. James W., The letters of William James. Vol. II. Boston, Atlantic Monthly Press; a public domain book, 1920.
10. Rosenzweig S., Freud, Jung, and Hall the King-Maker: the historic expedition to America (1909), with G. Stanley Hall as host and William James as guest. Hogrefe & Huber Pub., 1992.
11. McGuire W., The Freud-Jung letters: the correspondence between Sigmund Freud and C.G. Jung. Princeton Univ. Press, 1974.
12. Freud S. (1925). An autobiographical study. S.E., XX, 1925-1926.

האמפיריות המטריאליסטית שלו כרופא לבין דמיונו הכמעט-נבואי כתלמידים של המקובלים... [בדומה ל] מוחות מסוימים, שלא היו נדירים כל-עיקר בתקופתם, אך כמו עברו את תקופת הרנסאנס בחשאי, אם אפשר לומר כך, מוחות קרובים יותר לימי-הביניים ובה-בעת גם לעת החדשה... (33, עמ' 260-261).

זנון מכיר בפיתוי האלמותי, ובה בעת מכיר הוא בענווה בחובה ההומניסטית להתנגד לפיתוי בדרך המשחק:

"Sempiterna Temptatio ... לעתים מזומנות אומר ביני לביני כי אין בעולם מאומה, זולת סדר נצחי או איזה דחף רגעי ומזור של החומר להתעלות מעל עצמו, היכול לתרץ מדוע זה מיום ליום מצטללת מחשבתי... לעולם לא אחדל מלהתפעל מכך שהבשר המוחזק על-ידי חוליותיו, הגוף המתחבר אל הראש במצר-הצוואר, ומה ומה סדורים בתאימות הגפיים, אוצרים ושמה אף מייצרים רוח המשתמשת בעיני לראות, ובתנועותיי למשש. מכיר אני את מגבלותיה, ויודע אני כי יחסר לה הזמן בשביל להרחיק לכת עוד יותר, וגם הכוח – אם באקראי יוקצב לה הזמן. אך הרוח היא ההווה, וברגע זה ממש הוא מה שהנו. יודע אני כי היא טועה ותועה, ולעתים מזומנות מפרשת פירוש מוטעה את הלקחים שמקנה לה העולם, אך כן יודע אני בבירור כי ניחנת היא ביכולת להבחין בשגיאותיה, ולעתים אף לתקן. סיירתני לפחות במקצת מן הכדור שמצויים אנו עליו. חקרתי את נקודות ההיתוך של המתכות ואת אופן התהוותם של צמחים. צפיתי בגרמי שמיים ובחנתי את תוכו של הגוף. ביכולתי להפיק מן המחטה שאני נושא בידי את מושג הכובד, ומן הלהבות הללו את מושג החום. יודע אני שאיני יודע את אשר איני יודע. מקנא אני באלה שיידעו יותר, אך יודע אני כי כמוני אנוסים יהיו למדוד, לשקול, להקיש ולהטיל ספק במסקנות, לברור את האמת מתוך השקר ולתת דעתם להשתרבותו הנצחית של השקר אל תוך האמת" (33, עמ' 94-95).

מאז ומעולם קשה היה להתנגד להסברים פשטניים, במיוחד בתקופות בהן אנשים שילמו בחייהם על הטלת ספק, כפי שקרה לזנון מברווז'. אז, בתקופות החשוכות יותר של ההיסטוריה האנושית, הפחד והבלבול דחקו את בני האדם לחפש ולקבל הסבר פשטני. בעת הזו אנו נדחקים אל אותן פינות בשל נטיותינו הנרקיסטיטיות.

רציתי שפרויד וג'יימס יפגשו שוב, כדי לכפר על הדיאלוג הכושל שראיתי בעיני רוחי בצעידתם אל תחנת הרכבת של ווסטר בשנת 1909. רציתי לשמוע אותם מדברים, דנים ביופי ובמורכבות של המגע בין פסיכואנליזה לפיסיולוגיה. רציתי כל כך בפגישתם המחודשת, עד שנכנעתי לרעיון הרומנטי של חיפוש אחר ראיות למפגש כזה באירופה בשנה האחרונה לחייו של ג'יימס.

ג'יימס אכן הפליג לאירופה ושהה בה באביב ובקיץ של שנת 1910, בביקורו האחרון ביבשת שכה אהב. הנסיעה נועדה לאפשר לג'יימס ולאשתו, אליס, לטפל באחיו המלנכולי הנרי, שהתגורר וכתב בעיר ריי (Rye) בדרום מזרח אנגליה משנת 1897 ועד מותו ב-1916. ויליאם ג'יימס, שסבל ממחלת לב, נסע מריי לבית הבראה בנד נאוהיים (Bad Nauheim) בגרמניה, וכעבור זמן מה הצטרפו אליו הנרי ואליס. אליס "היתה מטופלת בשני חולים", אומר ריצ'רדסון ומצטט מיומנה: "ויליאם לא יכול ללכת והנרי לא יכול לחייך" (3, עמ' 518). ויליאם ג'יימס מת ב-26

13. Paskauskas R.A., The complete correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones: 1908-1939. Harvad, MA, Harvard Univ. Press and Belknap Press, 1993.
14. Klerman G.L., The psychiatric patient's right to effective treatment: implications of Osheroff v. Chestnut Lodge. Am. J. Psychiatry, 147: 409-418, 1990.
15. Klerman G.L., The Osheroff debate: Finale. Am. J. Psychiatry, 148: 387-390, 1991.
16. Stone A.A., Law, science, and psychiatric malpractice: a response to Klerman's indictment of psychoanalytic psychiatry. Am. J. Psychiatry, 147: 419-427, 1990.
17. Kandel E.R., A new intellectual framework for psychiatry. Am. J. Psychiatry, 155: 457-469, 1998.
18. Kandel E.R., Biology and the future of psychoanalysis: a new intellectual framework for psychiatry revisited. Am. J. Psychiatry, 156: 505-524, 1999.
19. Kaplan-Solms K., Solms M., Clinical studies in neuropsych psychoanalysis: introduction to a depth neuropsychology. London, Karnac, 2000.
20. Solms M., Turnbull O.H., What is neuropsych psychoanalysis? Neuropsych anal., 13(2): 133-145, 2011.
21. Laufer E. (Ed.), The Psychoanalytic Review Special Issue. On the frontiers of psychoanalysis and neuroscience: essays in honor of Eric R. Kandel. Guilford Press, 2012.
22. Mach E. (1897). The analysis of sensations and the relations of the physical to the psychical. Open Court Pub. Com., 1914.
23. Edelson M., Hypothesis and evidence in psychoanalysis. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1984.
24. Karlsson G. (2004). Psychoanalysis in a new light. Cambridge Univ. Press, 2010.
25. Blass R.B., Carmeli, Z., The case against neuropsych psychoanalysis: on fallacies underlying psychoanalysis' latest scientific trend and its negative impact on psychoanalytic discourse. Int. J. Psychoanal., 88: 19-40, 2007.
26. Talvitie V., Ihanus J., On neuropsych psychoanalytic metaphysics. Int. J. Psychoanalysis, 92: 1583-1601, 2011.
27. Carmeli Z., Blass R., The case against neuroplastic analysis: a further illustration of the irrelevance of neuroscience to psychoanalysis through a critique of Doidge's "The brain that changes itself". Int. J. Psychoanal., 94: 391-410, 2013.
28. Anderson P., More is different. Science, 177: 393-396, 1972.
29. Stolorow R.D., Dynamic, dyadic, intersubjective systems: an evolving paradigm for psychoanalysis. Psychoanal. Psychology, 14: 337-346, 1997.
30. ויגוצקי ל. (1978). למידה בהקשר חברתי: התפתחות התהליכים הפסיכולוגיים הגבוהים. עורכים: מ. צלרמאיר, א. קוואלין. תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, 2004.
31. Webster C., From Paracelsus to Newton: magic and the making of modern science. Cambridge Univ. Press, 1982.
32. Bridgman P.W., The logic of modern physics. Macmillan Pub., 1927.
33. יורסנאר מ. (1968). היצירה בשחור. תל-אביב, זמורה ביתן, 1988.
34. Taylor E., William James and Sigmund Freud: "The future of psychology belongs to your work". Psychological Science, 10(6): 465-469, 1999.



חוג
ובדיאות



אוניברסיטת חיפה
University of Haifa
جامعة حيفا

בית הספר לפסיכותרפיה באוריינטציה פסיכואנליטית - לימודי תעודה

התוכנית מיועדת לאנשי מקצוע בוגרי תואר שני בתחומים טיפוליים המעוניינים להתמקצע בתיאוריה ובפרקטיקה הפסיכודינמית. התוכנית מקנה מיומנויות מקיפות בפסיכותרפיה ובגישות פסיכודינמיות קלאסיות ועדכניות, החל מפריד דרך תאורטיקנים של יחסי אובייקט ופסיכולוגית העצמי ועד לגישות ההתניחותיות.

בית הספר הוא מהותיקים בארץ ופועל מעל 20 שנה. התוכנית מוכרת על ידי האיגוד הישראלי לפסיכותרפיה ומאפשרת השתלבות במגוון מקומות עבודה הרושמים תעודת פסיכותרפיסט

תוכנית הכשרה בהנחיית קבוצות:

התוכנית מיועדת לבוגרי תואר ראשון בעבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, בריאות, חינוך, טיפול באומנויות ותחומי טיפול נוספים, המעוניינים לרכוש כלים להנחיית קבוצות שונות ומגוונות כגון קבוצות תמיכה, קבוצות ממוקדות נושא, קבוצות בארגונים ועוד.

- תכנית בעלת מוניטין הפועלת למעלה מ-20 שנה.
- הקניית בסיס תיאורטי נרחב.
- הכשרה יסודית ומעמיקה בדגש על תהליכים והתפתחות אישית ומקצועית.
- התנסות מעשית בהנחיית קבוצה.
- ליווי אישי ע"י סגל מרצים ומנחים ייחודי ומקצועי.

היחידה ללימודי המשך שמחה להודיע על פתיחת ההרשמה לשנת הלימודים תשע"ז

לפרטים והרשמה לתוכנית טל: 04-8240801 | draize@univ.haifa.ac.il
* מספר המשתתפים בתכניות מוגבל | דגש על ליווי אישי ומקצועי לאורך כל שנות ההכשרה